

AVESTA CALAMO AB

Ingvar Larssons anförande på Karlstads Teater lördag den 27 november 1993 i samband med CALAMOs 75-årsjubileum.

Den stora händelsen i den stora världen år 1918 var vapenstilleståndet, som trädde i kraft den 15 november. Första världskriget var äntligen slut efter fem långa år.

I den lilla världen, i Molkom, några dagar senare, intonerades det här jubileet. Det skedde hos bleck- och plåtslagarmästaren Claes Sanden i Upprud. I rollerna två unga bleckslagare, Henrik Carlsson och Valdemar Larsson, som gjorde den sista arbetsdagen som anställda. De skulle bli egna företagare -- i Molkom. Ordningsföljden i firmanamnet hade redan klarats av. De drog strå på gammalt bondevis och Carlsson vann.

De hade köpekontrakt på den s.k. Bylockska fastigheten inne i själva stationssamhället och, som vi nyss hörde, startade rörelsen där måndagen den 2 december.

De båda ungarlarna flyttade in i ett gavelrum ovanför verkstaden. Det har berättats förr att de lagade sin första havregrynsgröt där i en egentillverkad kastrull, att de hade fått grynen av mjölnaren på bruket, att mjölk var en bristvara. En liter fick ibland räcka en vecka, för båda. Freden hade kommit men det var svåra tider med livsmedelsbrist och ransonering. Dessutom härjade spanska sjukan. Det var kort sagt ett företag att starta företag även för yrkeskunniga och mycket sparsamma västgötar.

Vilka var dom egentligen?

Ja, Henrik Carlsson föddes den 7 december 1888 i Grimsås, som ligger i Västergötland, helt nära Smålands-gränsen. Fadern var jordbrukare med teknisk inriktning. Flyttade senare till Grönahög där han drev kvarnrörelse.

Valdemar Larsson föddes den 2 maj 1891 i Rånnaväg, Gällstad. Fadern kombinerade jordbruk med bleckslageri. Tjänstgjorde också som fjärdingsman. Intressant nog är avståndet mellan Rånnaväg och Grönahög bara någon mil men det var först i Molkom som de blivande kompanjonerna lärde känna varandra. Ja, Sanden själv kom från Hössna lite längre norrut. Troligen annonserade han i Ulricehamns-Tidningen efter arbetskraft från sin egen hembygd.

Vi vet att Valdemar kom till Molkom redan år 1910. Troligen också Henrik. Båda arbetade emellertid också i verkstäder på andra håll i landet under de här åren. Samlade erfarenhet. Men de återkom alltid till Molkom och stannade där.

Nyeds socken hade ca 5.000 invånare. Idag ca 3.700. Molkom var ett litet men naturligt centrum. Där fanns stationen vid Bergslagernas Järnvägar. Livligt frekventerad av både gods och folk. Kyrkan med pastorsexpeditionen. Post och telefon. Läkare och apotek. Banker. Tingshus för Nyeds och Älvdals domsaga. Hotell och pensionat. Ganska många köpmän och hantverkare.

Molkom var också kulturellt väl tillgodosett. Folkhögskolan med husmoders- och lantmannaskola. En aktiv nykterhetsrörelse med Harald Vadman som inspirerande ledargestalt. Både Henrik och Valdemar blev tidigt medlemmar i nykterhetslogen. Det fanns föreläsningförening och sockenbibliotek. Naturen var vacker!

Därtill charmade nog det värmländska. Far läste ibland ur ett tidningsklipp: "Ingen kan väl förneka att värmlänningarne äro Sveriges främsta humorister -- men vad äro då dessa värmlänningar om inte invandrade finnar och västgötar."

För fastigheten skulle dom betala 23.000 kronor med 5 1/2 % årlig ränta "till likvid sker". Säljare var paret Lethenström på andra sidan vägen. Deras hus kallades Peking efter en kinamissionär som hade byggt det. Gav på så sätt namn åt hela kvarteret. Lever kvar än i t.ex. Pekinggränd. Annars är mycket annorlunda i Peking av idag. Det som en gång var Carlsson & Larssons tomt är nu Konsums norra parkeringsplats plus Tvärgatan.

På den ytan fanns ett ganska stort bostads- och affärshus. Hela nedre botten var uthyrd till Nybergs Ullspinneri och Väveriaffär. I gårdshuset fanns uthyrda lagerlokaler och en liten snickeriverkstad som blev plåtslageriet. Ovanpå, enrummaren och en vind med lagerutrymmen för bleckkärl. Uthusen var en enda lång rad av enkla sinsemellan olika byggnader, bodar. Från avträdena och vedbodarna längst ner till "förtennerboa" och ishögen högst upp.

Det tillverkades efterhand ett stort sortiment bleckkärl enligt nytryckt priskurant. Mjölklaskor, diskbaljor, fotogenkannor, hinkar, kakmått. Såldes lokalt och på olika marknader. Ibland också på en slags knalleresor men mest genom återförsäljare, om ock till pressade priser. Vi har kvar ett antal brev från C R Hedlund med bosättningsaffär i Grythytted. En trogen kund men han klagar i en beställning med vidhängande epistel, år 1926, över priset på hinkar. En ren omöjlighet för honom att få ut mer än ' 3:--/styck. Ville ha ner priset till 2:50 kronor! Just det året nådde Carlsson & Larssons omsättning ett bottenläge --8.738 kronor. Vinst 4.089 kronor. Den skulle delas på två familjer.

Varje fredag under många år förtentes kopparkärl av typ kastruller, kaffekokare, hinkar. Ett mycket grundligt hantverk -- liksom vid all ytbehandling. En zigenarhövding och ambulerande kollega i branschen hälsade på en gång. Blev imponerad och uttalade sig mycket berömmande. Fick istället rökrör billigt till tältlägret. Koncentrerad saltsyra användes i hanteringen. Släcktes med klipp av zinkplåt. Ja, den plåten användes på den tiden till diskbänkar. Lätt formbar även på plats. Hörnen lödde man. När Guy och min innovative storebror Gunnar upptäckt att man kunde hälla saltsyra i en literbutelj, stoppa ner strimlor av zinkplåt och på så sätt producera vätgas, var det bara att kränga över en ballong, fylla den, knyta ihop och sedan se hur den färgskimrande steg rakt upp mot himlen för att sedan långsamt driva bort ---- förhoppningsvis över Molkomssjön. Ett lyft också för fantasin!

Omsättningskurvan åren 1922-1932 var både flack och låg och vinsten blygsam. Men arbetslösheten var ju betydande genom hela 20-talet och köpkraften därefter. I oktober 1929 inträffade sedan det där kursfallet i New York, som sände chockvågor ut över världen. Depressionen och massarbetslösheten i Tyskland hjälpte Hitler till makten.

Samarbetet mellan kompanjonerna och deras familjer under de här åren i Peking var nog så bra som omständigheterna medgav. Det talades mycket om firman, som på något sätt var allestädes närvarande. Honungen från bikuporna var firmans och skulle delas lika, liksom äpplena. Byte av tidning skedde i viss ordning och i takt med utgivningen. Gällde i huvudsak Värmlandsberg, Värmlands Folkblad, Socialdemokraten (senare Morgon-Tidningen) och Ulricehamns-Tidningen. En liten lastbil kom så småningom och efter den en personbil -- disponerades varannan helg. Telefonen var länge en gemensam angelägenhet med genomgångskoppling. Julaftnarna firades, inkl. ev. gäster, ena året hos Larssons och det andra hos Carlssons.

För en mycket liten pojke kunde det här med firman bli ett begrepp som inte alltid var helt klart. En gång gick jag med små men beslutsamma steg till Sven Nilsson & Co. på "annesia" järnvägen för att klaga över dåliga lövsågsblad. Uppträdde nog mer storordigt än min klena växt medgav och det gjorde att några biträden samlades omkring mig. Någon av dem frågade till sist: "Hördu Ingvar, du är väl Carlsson & Larssons pöjk?" Det väckte stor munterhet när jag dröjde länge med svaret. Men jag fick nog nya lövsågsblad, gratis.

Men kompanjonerna fick inga framgångar gratis och måste hitta någon ny produkt, någon ny affärsidé, som det heter nu för tiden, för att få fart på företaget. De var på väg, kanske utan att veta det. Hade redan år 1930 prövat att göra en diskbank av rostfri plåt. Det var ett mycket svårt arbete när maskiner och verktyg var anpassade till tunnplåt i bleck och glas. Löda var heller inte modellen och de kunde inte svetsa -- kanske ingen i Värmland kunde det De fick tips om att Hantverksinstitutet i Stockholm hade svetskurser. Henrik lärde sig gassvetsning där år 1933. Valdemar fortsatte år 1934 med en kurs där det också ingick riktning av plåten efter svetsning, slipning, polering, betning. Sammantaget fick de en bra introduktion i det nya materialet och för dem i rätt tid.

Vid den tiden fanns nämligen i Värmland ett kungarike som hette Uddeholm -- ett Värmlandsnamn med världsrykte. En ny avdelning för rostfritt stål fick som chef Kjell Åkerhielm. Han skulle sluta sin karriär som disponent för Degerfors Jernverk. Jag träffade honom år 1970 då han var ordförande i Wermlandsbankens styrelse. Han bekräftade då att han i början av 1930-talet hade kontaktat Hantverks-institutet för att höra om det inte fanns någon plåtslagare i Värmland som lärt sig att svetsa rostfritt. Hänvisades då till Carlsson & Larsson i Molkom. Så knöts kontakten med Uddeholm! Historiskt kan man väl säga!

Förbluffande snabbt lärde de sig där i Peking att göra rostfria diskbankar med neddragen sarg för emaljerade trattar. Stora degtråg tillverkades för Lundström på Wasa i Filipstad. Allehanda kärl för mejerier och slakterier, där kraven på ytan var stora. Men. främst rör, raka rör och sektionssvetsade krökar i ganska stora diametrar för cellulosaindustrin, genom Uddeholm.

För att klara en sådan tillverkning hade de förstås fått investera i saxar, en rundbock för en-meterslängder. En kantbock på tre meter. Utrustning för svetsning -- gas, arcatom, punkt- och sömsvetsning. Slipmaskiner. Ett betkar av trä placerades utomhus. Betbadet hölls i rätt temperatur med en vedeldad panna. Handbetning användes ofta, d.v.s. med hjälp av suddar och blåslampa. Inga hjälpmedel för lyft fanns.

Den här allt mer intensiva och larmande verksamheten mitt inne i samhället hade under loppet av några år expanderat. Gällde också omsättnings- och vinstkurvan. Personalen, som förresten organiserade sig fackligt år 1937, uppgick till 9 man och en kontorsdam. Därtill kom förstås de båda cheferna, också i blåställ.

Tankar på en ny verkstad mognade och konkretiserades. Av Nyed Hemmansägares Kommunala Förening köptes en hektar mark. Den låg vid Filipstadsvägen utanför samhället. Verkstaden stod färdig i maj år 1938. Den var 12 x 30 meter i två plan. D.v.s. den närmsta hälften av den äldsta byggnaden på Avesta Calamo. Den, närmast kontoret. Det fanns också en mindre byggnad för betning m.m. Högspänningsledningen på 20.000 volt var dragen från det Uddeholmsägda Blombacka Bruk.

I den här verkstaden var det väl sörjt för belysning, värme och sanitära förhållanden. Det var de sannerligen inte bortskämda med nere i Peking. Nu fick också de ett lyft, de där starka, duktiga, lojala medarbetarna från pionjärtiden.

I den stora världen år 1938 tågade tyskarna in i Österrike och Munchenöverenskommelsen undertecknades. Ett ont förebud också för den lilla världen i Molkom. Men där gladdes vi åt den nya verkstaden. Företaget hade gått in i en ny epok, den industriella, som skulle föra oss hit idag.